

FABIO MUGNAINI

Dipartimento Filosofia e Scienze Sociali, Università di Siena, Via Roma 47,
53100 Siena

KARNEVAL BEZ KORIZME, TRADICIJA BEZ PROŠLOSTI. KARNEVAL I OSTALE SVETKOVINE¹ U SIENI I OKOLICI

U sienskoj se pokrajini (Italija) istražuju suvremene svetkovine u kojima su karneval i karnevalsko ponašanje dio paradigme. Identificiraju se tzv. "amblemske svetkovine" i promišlja njihov oslonac na istinske ili izmišljene povijesne tradicije. Raspravlja se o značenju svetkovina nakon demografskih i gospodarskih promjena, o tendencijama organizatora novih ili obnovljenih svetkovina, o ulozi svetkovina u društvenoj stratifikaciji i u konstrukciji identiteta pojedinih mjesta u regiji, o antropološkom istraživanju karnevala i svetkovina te njegovu učinku na predmet proučavanja. Propituje se međuodnos rituala, farse, šale i odnos nadređenosti i podređenosti među svetkovinama.

Ključne riječi: karneval, Italija

Karneval: paradigma ponašanjâ

Ovaj sintetički prilog želi pridonijeti promišljanju vitalnosti pokladnih običaja u odnosu spram ostalih srodnih pojava. Riječ je o usporednom razmatranju različitih tipova i modela svetkovina što ih susrećemo u aktualnoj "ponudi" takvih događanja u sienskoj pokrajini (Provincia di Siena) u Italiji. Rad se temelji na sustavnom istraživanju što su ga proveli Pietro Clemente i Emanuela Rossi (Clemente-Rossi 1996) i na svemu onom što je otkrilo etnografsko istraživanje gradskih običaja i neotradicijskih svetkovina kojima se već više godina bavi potpisani autor.

¹ Talijanska etnologija bavi se istraživanjem *feste*, što većim dijelom obuhvaća ono područje koje se u hrvatskoj etnologiji još uvijek naziva običajima. Postoje teškoće u prijevodu riječi *festa*: svetkovina mi se učinila najboljom zamjenom za tu riječ u hrvatskom jeziku (op. prev.).

Oba su se istraživanja morala suočiti s pokladnim svetkovinama što ih općenito susrećemo na području sienske pokrajine i u Toscani. One se javljaju točkasto, ali s velikim razlikama u složenosti, vitalnosti, odazivu i važnosti.

Karnevali koje je moguće promatrati u sienskoj pokrajini nemaju ni arhajske ni arhaizirajuće značajke: dominantan i gotovo jedini model jest mimohod alegorijskih kola. Već otprije nekoliko desetljeća taj si je mimohod priskrbio pozornost televizije (v. Karneval u Viareggiu). Proširio se taj model, također uz posredovanje materijalnih sastavnih dijelova pokladnih kola (glave, krila, satiričke prikaze, samopokretljive naprave) što ih važniji karnevali nakon svetkovine prodaju onim manje značajnima, i tako malo pomalo, godinu za godinom, prodiru u taj svijet sve dok se ne raspadnu i postanu neupotrebljivi.

Gotovo svako mjesto priprema vlastiti program pokladnoga djelovanja. Ipak, samo neki smatraju karneval "amblemskom svetkovinom" što podrazumijeva svečani događaj koji predstavlja određeni grad ili mjesto i daje mu identitet u okvirima njegova kulturnoga i društvenoga referentnoga područja. Takva je uloga općenito namijenjena svetkovinama koje se podudaraju s vjerskim blagdanima ili čiji karakter nije izrazito ludički. Potrebno je podsjetiti da je ovdje riječ o turistički vrlo istaknutom području. Zbog toga, kad se želi revitalizirati neki običaj i izdignuti na razinu amblemske svetkovine određene zajednice, obično se smješta u trenutke najjače vidljivosti, a to se ne mora podudarati s karnevalskim razdobljem. I u tom se slučaju potvrđuje kalendarska priroda običaja i svetkovina, premda novouvedeni običaji radije izabiru godišnje doba prikladno suvremenu životu nego li ono koje bi po tradiciji možda bilo pogodnije.

Navedemo li dijelove karnevala, katkad preuzete iz sasvim neposredne prošlosti, poput spaljivanja lutkâ ili čitanja oporuke, što se pridružuju mimohodu kolâ te uličnom teatru i natjecanju maski (u dvostrukom značenju: okupljanja i nagradnog natjecanja) — nabrojali smo gotovo sve što u manjim mjestima ulazi u suvremenu paradigmu javnoga, urbanoga karnevala. Riječ je pretežno o poticajima koje promiče i potpomaže mjesna upravna vlast. To je nastavak politike koja želi sudjelovati u svakidašnjici, pokrenute u Italiji u drugoj polovici sedamdesetih godina. Ondje gdje karneval dobija neko posebno značenje — primjerice u mjestu Folano della Chiana, sudjelovanje mjesne uprave napaja se saznanjem o antropološkoj i povijesnoj relevantnosti fenomena. Rađaju se, stoga, dodatne kulturne inicijative (izložbe, skupovi, okrugli stolovi, publikacije). Doista, već nekoliko godina uobičajenomu palimpsestu zabave pridružuje se kalendar priredbi koje na kulturnom planu, tj. sa stajališta akademske kulture nastoje valorizirati profil

lokalnoga karnevala i njegovu ulogu u suvremenom simboličkom univerzumu. Antropolozi postadoše dijelom sveukupnoga kalendara događaja kojima se pridružuju — ili ih običavaju proučavati.

Ipak, unutar tog modela i tog pothvata, što ga je općina prisvojila, čuju se neki konstitutivni zvukovi karnevalske paradigme poput transgresija, inverzija, slobodna ponašanja, maskiranja, ekscesa i sl. Oni se u analizi mogu izdvojiti ako se izdvajaju u samoj praksi. No sve te pojave više nisu organski povezane, oblikujući drukčiji svijet koji će barem privremeno, na ovome svijetu, udomiti utopiju — kao što je to možda bilo u prošlosti — ili tek u modelu što su ga antropolozi i filozofi zamišljali, voljeli pa čak i sanjali. Karneval koji nam se predočuje nije holistički sustav vrijednosti i ponašanja što izokreću postojeće i koji se, kako je to bilo u prošlosti, u usporedbi sa svim ostalim kalendarskim razdobljima zanosi svojom drugosti, sve do neumitnoga završetka, naglašenoga svečanim zabranama čiste srijede.

Nakon poklada u seljačkom je društvu sienske pokrajine sve do početka pedesetih godina počinjalo doba uzdržavanja od zabave i ograničavanja susreta mladića i djevojaka. Kratko razdoblje plesova završavalo je u utorak u ponoć. U mjestu Quercegrossa u blizini Siene jedan je "šef sale" običavao komentirati prijestupe u dvorani kojom je upravljao ovim dvostihom: *A mezzanote è sonata la campana / ma ancora sventola la sottana* — "U ponoć je odzvonilo zvono, ali suknje se još uvijek vijū".

Suvremeni je karneval, naprotiv, samo jedna od brojnih svetkovina koje ritmiziraju život i vrijeme neke zajednice. Razlika između karnevala i ostalih svetkovina (svetkovine svetaca zaštitnika, stranačke proslave, svetkovine sportskih skupina ili trgovačkih komora) danas dolazi do izražaja u razini same svetkovine, broju sudionika, ali ne i u vrsnoći. Nekadašnji razuzdan, nereligiozan, blasfemičan karneval, usto sada lišen korizme (koncilskom reformom korizma se preobrazila u razdoblje meditacije više nego li pokajanja), postao je laičkim, snažno orijentiranim prema zadovoljstvu u slojevima sve mlađe populacije. U životu seljaka, kao i u doba sela uronjenih u najamničke oranice, zgusnuto, izrazito simboličko ponašanje visoko se vrednovalo kao zabava, zadovoljstvo i društvenost. Ono se sada rastače u mijenama posljednjih desetljeća, zajedno s povijesno značajnom promjenom i poboljšanjem životnih uvjeta. Svakodnevno obilje hrane na stolu bivših napoličara, uključenih sada u proizvodno tkivo malih poduzeća tercijarnoga sektora, pretvara pokladni utorak u tek nešto više od dana o kojem samo pojedinci, oni stariji — — pamte kako *chi non aveva ciccia amazzava il gatto* — "tko nije imao mesa, zaklao bi mačku". A ni mladi ga nestrpljivo ne očekuju kao priliku da se u plesnim dvoranama udvaraju svojim vršnjakinjama.

Sastavnice "tradicionalnoga" karnevala su se razložile i umnožile (teren kulture sada je potrošačko društvo) te rasule po ostalim kalendarskim datumima, među različite društvene slojeve — ne sasvim razvidne poput Gramscijeve sheme — prožimljući druga diferencirana područja društvenosti.

Praznik 8. marta, navedimo primjer koji je već privukao pozornost istraživača (Rihtman-Auguštin 1988), osim modaliteta proslave potaknute političkom propagandom — preuzeo je karnevalske konotacije. Po načelu inverzije, žene izlaze u skupinama na večeru ili zabavu, ostavljajući muževe kod kuće, a kako to predlažu zidni plakati, inverzija se može pretvoriti u prijestup, "transgresiju" jer mnogi programi nude muški strip-tease.

Suvišno je podsjetiti da se slobodno ponašanje, prekomjerno jelo i piće, upotreba opojnih sredstava više ne ravna po kriterijima kalendara ni prema klasnom ili imovnom statusu: od diskoteka do godišnjeg odmora u turističkim središtima — svatko će naći ono što su tradicijske svetkovine dopuštale i odobravale, ali samo u karnevalu i u odgovarajućim kolektivnim oblicima.

Neke elemente svojstvene pokladnoj paradigmi, međutim, nije moguće poticati — ili deklasirati individualnom upotrebom dobara/ponašanja, a još manje isključivom voljom pojedinca. Primjerice, javno prerusavanje ne može funkcionirati na toj osnovi (a da ne prijeđe u druge ili drukčije paradigme ponašanja). Mora postojati neki konvencionalni okvir koji će mu dati legitimitet; ovisit će o primjeni načela "ono što osobe pokazuju da jesu, razlikuje se od onoga što one jesu" (Fabre-Cameroque 1977) kao zajedničkoga koda intepretacije.

Neposredna učinkovitost prerusavanja radi zabave pojačava se s rastom broja pojedinaca koji se preoblače. Taj se uvjet, međutim, ne može ostvariti u zatvorenim prostorima plesnih dvorana i diskoteka koje, doduše, nude bezbroj prilika za krabuljne večeri. "Kolektivnom" prerusavanju još je uvijek potrebno tkivo društvenih odnosa na teritorijalnoj osnovi koje će ga opravdati. Sustav svetkovina što se ustalio u sienskoj pokrajini obiluje takvim primjerima.

Doista, prihvatimo li da prerusavanje i inverziju ne treba razumijevati ograničavajući ih samo na izmjenu spolnih uloga (muško/žensko) ili društvenog položaja (bogati/siromašni), tada ćemo povijesne prikaze, odnosno pokušaje revitalizacije povijesnih događaja ili osoba također moći smatrati "djelatnostima prerusavanja". Oni, naime, zacijelo ostvaruju načelo inverzije (prošlost postaje sadašnjošću), ali se kreću graničnim područjem između svetkovine (ludičke ili natjecateljske), kazališta i karnevala.

Amblemske svetkovine ili mlada dob povijesnih tradicija

S iznimkom *Palio u Sieni* i još nekoliko svetkovina s počecima u prošlom stoljeću, većina tradicionalnih gradskih *fiesta* nisu starije od šezdeset godina. Povijest toskanskih "povijesnih tradicija" (*il gioco del Ponte, la giostra dell'Orso, il Calcio fiorentino, la giostra del Saracino*, tj. Igra na mostu,² Medvjeda trka,³ Firentinski nogomet,⁴ Saracenova trka,⁵ popis bi mogao obuhvatiti i šire područje) slijedi porozni hod koji kreće iz sadašnjosti prema prošlosti shvaćenoj kao izvorni obzor. Pritom se nadmašuju i zanemaruju diskontinuiteti, promjene, stoljetne šutnje. U nekim slučajevima tip ili model svetkovine "povijesnoga" značaja nema uopće povijesti. Prošlost jednostavno nastupa kao mjesto podrijetla čitavoga paketa tvorbenih rješenja, odnosno jezika raspoloživih bilo kojem pojedincu ili zajednici.

Primjerice, *Palio dei somari di Torrita*, tj. utrka magaraca u Torriti, ima mnoštvo povijesnih ascendenata — sve svetkovine s trkama magaraca — ali nema nijednu izravnu prethodnicu. No pokrećući svetkovinu i zabavu u tom starome mjestu ni prvobitni organizacijski odbor godine 1967. nije toj zamisli namjeravao pripisati neki konačni smisao oživaljavanja povijesti.

Osim toga u istraživanome području prošlost je još uvijek vrlo vidljiva. Ona ima značajnu simboličku moć. Specifična evolucija Toskane,

² Igra u kojoj sudjeluju dvije momčadi, slična natezanju konopa, a odigrava se na jednom od mostova preko rijeke Arno u gradu Pisi.

³ Održava se u Pistoji, gradu s izvanredno sačuvanim srednjovjekovnim središtem, na dan lokalnoga patrona sv. Jakova, 25. lipnja. Svetkovina se zapravo nastavlja na sekularnu tradiciju konjske utrke slične *Palio* u Sieni, prekinute na samom početku stoljeća. Nakon Drugoga svjetskog rata svetkovini gradskoga zaštitnika pridodan je turnir, kojemu ne nedostaju povijesni prethodnici (postoji arhivska građa). Strukturirana je povijesna povorka u srednjovjekovnim kostimima i natjecanje novouspostavljenih četiriju gradskih četvrti. Svaku četvrt predstavlja vitez koji pogotkom lutke u liku medvjeda stječe bodove. Svetkovina je obnovljena 1947. te s prekidom između 1957. i 1975. traje do današnjih dana.

⁴ Održava se od godine 1930. u lipnju, oko Ivanja, kao suvremena verzija natjecanja četiriju gradskih četvrti, o čemu postoje povijesni podaci od 15. pa sve do 18. stoljeća. Riječ je o prethodnici nogometa (Firentinci se smatraju izumiteljima te igre). Dvije se momčadi suprotstavljaju s ciljem da loptu prenesu što dublje u protivničko polje. Igra se razvija silovito i katkad završava dobrom tučnjavom. Razlikuje se od suvremenih nogometnih utakmica jer se mora utvrditi pobjednik. "Kostimirani nogomet" igra se na trgu Santa Croce, a prethodi mu mimohod od pet stotina sudionika u renesansnoj odjeći.

⁵ Saracen je pokretljivi drveni lutak, odjeven i opremljen poput saracenskoga vojnika (u podtekstu je srednjovjekovno antimuslimansko raspoloženje). Lutkove ruke podignute su uvis, u jednoj drži cilj, a u drugoj sjekiru. Kad konjanik u galopu stigne do lutka i kopljem pogodi cilj, lutak se okrene oko sebe pa može pogoditi konjanika sjekiricom, ovaj pak nastoji to izbjeći.

poput uostalom većega dijela središnje Italije, pogodovala je očuvanju povijesnih središta, bez obzira na to bila ona s urbanističkoga ili arhitektonskog odnosno umjetničkog stajališta značajna ili manje važna. No ona bijahu podjednako bitna po simboličkoj funkciji koja će se potpuno otkriti tijekom procesa redefinicije lokalnih i pokrajinskih identiteta. Taj je proces izazvan gospodarskom promjenom, postavši ujedno njezinom nužnom sastavnicom.

Napuštanje zemlje kao posljedica razvrgavanja napoličarskih ugovora urodilo je okupljanjem stanovništva oko urbanih središta. Istodobno, međutim, groznica modernosti i obnove pogodovala je odlasku iz povijesnih središta. Tijekom pedesetih i šezdesetih godina, nakon razvrgnuća napoličarskih obveza i napuštanja zemljoradničkih dobara, demografski priliv stanovništva slijeva se u novosagrađene gradske četvrti. Kad se taj dotok ublažio, oko osamdesetih se godina počinju nazirati suprotne tendencije. Toskanski kraj, kojemu su i seljačka aristokracija i inozemni intelektualci već bili obratili pozornost, ulazi u proces prave pravcate *gentryfication*, to jest simbolički se i gospodarski revalorizira. Postupno taj se proces širi na sve što potječe iz prošlosti: predmete, posoblje, male srednjovjekovne trgove, zidine s tornjićima.

U slučaju Torrite di Siena svetkovina se rađa baš u doba kad veći dio gradskoga stanovništva već živi u novim četvrtima i kad se jezgra starih stanovnika nepopravljivo rasula u novoj demografskoj aglomeraciji. U njoj su pak bivši seljaci, useljenici s juga i sa sjevera, stari obrtnici što su sišli iz srednjovjekovnoga burga, novi bogataši i stari zemljoposjednici na rubu propasti. Novo mjesto osjeća potrebu da si ponovno stvori prilike za skladan život, ono mora uspostaviti red (Bravo 1984).

Načelo kolektivne akcije, čije će djelovanje funkcionirati kao metronom zajednice, ostvaruje se u svetkovini u Torriti zahvaljujući i prisutnosti određene prošlosti. Na nju je moguće nastavljati se selektivno i usmjereno funkciji agregacije. Najveći mogući zajednički nazivnik društvenih identiteta, poreznih uvjeta i nadasve različita podrijetla, fenomenâ kojih je suživot nepoznat u povijesti, mora se također pokušati izbjeći da se ne pretvori u preslik hijerarhija ili da sam stvori prioritete. Jedina prihvatljiva hijerarhija bit će ona koja će ponovno uspostaviti zajednički *campanile*, tj. "zvoničnik", kao vlastito središte u mjestu koje ga je izgubilo. Svetkovina ostaje na snazi, a time i staro povijesno središte. Uz njezinu pomoć novo mjesno društveno tijelo priključuje se srednjovjekovnoj prošlosti, koja je zapravo podjednako udaljena od svakog pojedinačnog podrijetla i od bilo koje tradicije. A kad će biti potrebno osnažiti tradiciju — improviziranu godine 1967. u obliku magareće utrke do kartonskoga zida, što je zabavila i izazvala zanimanje svih, starih i novih stanovnika Torrite — morat će se konstruirati okvir oko

burlesknog, satiričnog natjecanja koji će tu trku predstaviti kao nešto otmjeno i važno za ugled svijetu. Obližnje lokalne tradicije nude autoritativne modele (podsjećam na *Palio* u Sieni, ali i na trku u Arezzu), pa već od druge godine postojanja svetkovine u Torriti zaživljuju *contrade*.⁶ Ulice srednjovjekovnoga grada ponovno su pune zvukova i boja te važne svetkovine: tu su bubnjevi, zastave što se vijore, amblemi nove maštovite heraldike i sl. Čak se svetišta i liturgijski kalendar otvaraju kako bi udomili pojedine isječke svetkovine (blagoslov nagradne zastave pobjedničkoj *contradi*, svečana misa uz nazočnost ličnosti iz povijesne povorke).

Ono što se ne može preuzeti iz "prošlosti" — jer u prošlosti nije ni postojalo — moguće je podjednako "posuditi", prilagodivši "prošlost drugih", utjelovljenu u postupke tuđih svetkovina, posebice onih uglednih i uspješnih. Čini se da se tradicija ne kreće samo iz sadašnjosti prema prošlosti (Lenclud 1987) nego i u vodoravnom smjeru. Svojstvo tradicionalnosti kao da se više širi u prostoru negoli u vremenu?

Poticaj pokretanju trke magaradi, što ga je potakla skupina obrtnika, mjesna je javnost jednodušno prihvatila. Već naredne godine svetkovina poprima strukturne konotacije koje će je pratiti do današnjih dana: to su pučke igre, obredne gozbe, natjecanja stjegonoša pojedinih *contrada*, povijesni mimohod, utrka magaraca, proslave na teritoriju pobjedničke *contrade* — u kojima općenito sudjeluje čitava zajednica. Svetkovina će nadživjeti mijenu generacija. Mladima koji u sadašnje vrijeme sudjeluju u svetkovini u Torriti veća ili manja starost same svetkovine ne znači ništa. *Festa* oduvijek pripada njihovom obzoru, jedan je od načina kako su naučili odrastati kao "građani" toga mjesta. Iz perspektive subjektivnoga vidokruga, onoga prema kojem svako "tradicionalno" ponašanje mora imati smisla da bi se moglo reproducirati, noć davnih vremena počinje danom koji prethodi vlastitom rođenju.

Ali i u formuli svetkovine u Torriti naslućuju se sastojci rastakanja karnevala. Oslobođena nezgrapnih katarktičkih funkcija pokladnih postupaka, karnevalska načela ponegdje su, poput Torrite, obogatila izvorno nove fenomene svetkovina. Drugdje su revitalizirala zamrle tradicije, negdje su pak dodala nove značenjske obzore snažnim tradicionalnim svetkovinama (Boissevain 1992:7 i dalje).

Ponovno čitanje suvremenih gradskih svetkovina i običaja kroz filter eksplozije pokladne paradigme pokušaj je vrijedan truda, čak i kad ostavimo po strani Torritu, gdje bi prisutnost magarca kao *par excellence* pokladne životinje mogla odviše izravno utjecati na teorijsku pretpostavku.

⁶ O fenomenu *contrade*, v. bilj. 9.

Obnoviti, predstavljati, prurušiti se

Moguće je, međutim, razmotriti druge svetkovine koje su stilski posvema prožete ozbiljnošću, dapače vrlo su ozbiljne, a ludička je dimenzija prisutna samo u načinima natjecanja, gdje se zaoštava gotovo do nasilja, primjerice Saracanova trka u Arezzu i *Bravio* s bačvama u Montepulcianu, sve do *Palia* u Casteldelpianu i Simonove⁷ trke u mjestu Montisi.

Zajednička im je crta podudarnost s modelima svetkovine na koje se uzajamno pozivaju, potvrđujući još jednom intuiciju Eliasa Canettija iz njegove knjige o masi i moći, kako jedna svetkovina zove drugu (prema P. Apolito 1994:66) kao i neke druge istraživačke nalaze (Albert, Albert-Llorca 1995). Zajednički je i palimpsest događaja, koji se u obliku ceremonijalnog čina i odgovarajuće djelatnosti sele od jedne svetkovine do druge. U te pojave moguće je ubrojiti okolne vjerske ceremonije i *ad hoc* iskovanе fraze i ritualne formule, sve do melodija pjesama što ih pjevaju pripadnici *contrada* ili njihovi *supporteri* u pojedinim svetkovinama. Nastoji se, naime, iskovati koherentan diskurs o svetkovini pa je taj društveni događaj pojačan vlastitim semantičkim univerzumom.

U svakom slučaju vrhunac svetkovine podudara se s obustavom "normalnoga" poretka svakodnevnih djelatnosti, pa i uobičajene nedjelje. Grad ili burg mijenjaju izgled zahvaljujući ukrasima koje odudaraju od "suvremene" urbane estetike. Oni čak nisu u skladu sa zahtjevima za uređenje konteksta događaja koji se mora proizvesti u urbanom prostoru i kojega se zbivanje mora vidjeti. Nasuprot tome, postoji očigledna volja da se sadržaj "prošlosti", utjelovljen u gradskim građevinama i "ispričan" pokretima i slikama same svetkovine, uskladi s veseljem i zadovoljstvom kao sastavnim dijelovima svake svetkovine.

Tako se, primjerice, kapelice u blizini srednjovjekovnih gradskih vrata iznova ukrašavaju, u skladu sa srednjovjekovnim predodžbama, podsjećajući na nekadašnju gradsku pobožnost koja se posve izgubila. Trgovci sa svoje strane nude na prodaju obilje predmeta koji se prizivaju na sadržaj svetkovine: bubnjeve, kape, marame, naljepnice, privjeske za ključeve, knjige i sl.

Uostalom, taj je okvir nužan da bi se podnio teret kostimirane parade, a pojedini pripadnici zajednice moraju preuzeti breme presvlačenja i predočavanja prošlosti.

⁷ Utrka u mjestu Montisi u općini Trequanda u sienskoj provinciji zapravo oponaša Saracnovu trku. Dobila je ime po Simonu Cacciacontiju, navodno zlom feudalcu čiji se poraz slavi tom svetkovinom.

S onu stranu palimpsesta i natjecateljskih formula dobar dio vremena svetkovine protječe u mimohodu, povijesnoj povorci ili tek u šetnji.

Tu se perspektiva svetkovine usložnjuje pa je potrebno izjasniti se o vlastitom motrištu. Za posve stranoga gledatelja svetkovina u cijelosti jest predstava. Bolje ili lošije obaviješten gledatelj može joj pribivati, ali će pritom uvijek biti s ovu stranu pregrade koja dijeli nas *koji smo došli pogledati* od njih, tj. onih kojima svetkovina pripada. S toga stajališta amblemska svetkovina donekle je srodna nekoj vrsti teatra na otvorenom.

Naprotiv, pristup onog sudionika svetkovine koji je doduše samo gledatelj, ali ipak pripadnik iste lokalne zajednice kao i "aktivisti", razdvaja se na dvostrukoj razini interpretacije. Prvu predlaže sama svetkovina (s ezoteričkom funkcijom); ona traga za iluzijom srednjega vijeka i nastoji je uspostaviti. Drugu pak proizvodi pripadnost svakodnevnoj mreži (*network*) društvenih odnosa i potiče da se u srednjovjekovlju traže obiteljski likovi i prepoznatljivi osobni identiteti. Tako se ozbiljan, antipokladni ugođaj prve razine (Bahtin bi ga nazvao *agelasti*)⁸ sukobljuje sa sadržajem pokladnog čina na drugoj razini. Komentari što se čuju uokolo po trgovima, jednako kao i sljedećih dana, svjedoče o važnosti koju ljudi pridaju "priznanju" pojedine izvedbe i o velikom zadovoljstvu pri razaznavanju onoga što određene osobe jesu i onoga što svetkovina nalaže da moraju predstavljati.

U mimohodima i povijesnim svečanostima stjegonoše i bubnjari obavljaju zadaće ovisne o vještinama, znanju, osobnoj nadarenosti. Njih također vrednuju i mjere s "unutarnjega" stajališta, tj. izvođači se trude da ih vlastiti svijet ocijeni izvrsnima. Nositelji gradskoga znakovlja ili oznaka *contrada* imaju objavnu funkciju. Ona je neophodna te pripada diskursu svetkovine (Ferrari 1980).

A što je s gospama, knezovima, dvorskim družbenicama, vojnicima, sucima, mudracima, paževima? Desetine su to likova bez ikakve djelatne uloge. Oni se jedino moraju pokazivati, sudjelovati u povijesnim mimohodima koji i nisu drugo do li pokazivanje. Kad ne bi bila riječ o svetkovini koja se ne iscrpljuje u predstavljanju i koja jest događaj koji se doista zbiva, mogli bismo ih usporediti sa statistima u kazališnoj predstavi. Bilo bi to slično vjerskoj procesiji, ali svetkovini nedostaje mistični sadržaj i moć identifikacije na transcendentnoj razini.

⁸ "Ova stara pravda i stara vlast gaje pretenzije na apsolutnost, na vanvremenski značaj. Zato su svi predstavnici stare pravde i stare vlasti tmurno-ozbiljni, ne umeju niti hoće da se smeju (*agelasti*); nastupaju veličanstveno, u svojim neprijateljima vide neprijatelje večne istine te im zato prete večnom propašću" (Bahtin 1978:229).

A u čemu je razlika s obzirom na pokladno načelo prerusavanja uz pomoć kojega se pojedinac prikazuje i nastoji izazvati odobravanje iskorištavajući raskoš srednjovjekovnoga odijela?

Uostalom, ima dovoljno podataka o pokladnim svetkovinama izravno uprizorenima u smislu "predstavljanja" nekog povijesnog događaja (Bausinger, 1990:82,83). Ostvari li se karneval i pomoću podsjećanja, to se podsjećanje implicitno pripisuje pokladnoj paradigmi. Posve opravdano, jer se prerusavanje ne ograničava na "pojedince" nego se širi na "društvene uloge".

U Arezzu čak postoji službeni najavljiivač čija je zadaća komentiranje ulaska likova na trg. Imenujući redom pojedine ličnosti, najavljiivač objašnjava njihovu ulogu u svetkovini te recitira ime i kvalifikaciju. Tako u sadašnjem vremenu identificira pojedince koji glume te osobe. Srednjovjekovna titula *messer* ispred imena načelnika grada dolikuje teškoj tunici od crvenoga baršuna koju ovaj nosi dok svečanim korakom korača gradskim trgom.

Ritual, farsa, šala ili nadređena i podređene svetkovine

U Sieni, gdje gradske institucije (Magistrat *contrada*, Konzorcij za njegovanje tradicije *Palija*) bdiju nad ozbiljnošću i posvećenošću svetkovine *Palija*,⁹ komponenta je "predstavljanja" uz karnevalske prilagodbe donekle ograničena. Nitko se neće "prurušen" pojaviti na trgu i u javnosti ako nema izvedbenu ili objavnu funkciju. Nijedna uloga, izvan onih koje su najuže povezane s protokom svetkovine, (predstavljanje *contrada*, sudjelovanje u natjecanju zastava, konjska utrka) ne predviđa neku drukčiju odjeću. Gradska je vlast prisutna — moć nikad ne izostaje s amblemskih svetkovina — ali nije "prurušena". Pokazuje se u svom

⁹ S povijesnog i antropološkog stajališta *Palio* u Sieni najsloženija je talijanska 'tradijska' svetkovina. Ponajprije, ponosi se najdužim povijesnim kontinuitetom, sve od srednjega vijeka (jedini su prekidi vezani uz ratove), ali sa značajnim varijacijama u modelu i mehanizmu. Početkom 18. stoljeća učvrstile su se suvremene značajke svetkovine, tj. na dane 2. lipnja i 16. kolovoza u čast dviju Bogorodica što ih slave u Sieni, grad se dijeli na 17 područnih *contrada*. Tom prilikom po deset se *contrada* natječe u konjskoj trci za *palio*, obojenu zastavicu. Utrci prethodi povijesni mimohod koji predstavlja *contrade* i grad iz doba njegove najveće ekspanzije. Tri dana prije *Palia* održavaju se pokusi uz nevjerovatno živo sudioništvo pripadnika *contrada*. *Palio* se, osim po estetici arhitektonske i urbanističke originalnosti grada Siene, razlikuje od ostalih svetkovina upravo strašću, srdačnošću, intenzitetom emocija što rastu tijekom svetkovine. Jedinstvenost *Palia* oslanja se u biti na činjenicu što pripadnost *contradi* nije osjećaj koji se budi tek u danima svetkovine. *Contrada* je mjesto socijalizacije i neposredno se nastavlja na obiteljsko druženje. Život *contrade* prati svaku etapu postojanja autentičnoga građanina Siene. Zbog toga događaji poput 'pobjede' i 'poraza', ili 'pobjede suparničke *contrade*', 'poraza suparničke *contrade*' duboko prožimlju življenje svakoga pripadnika *contrade*, neovisno o dobi, spolu ili socijalnom statusu.

suvremenom identitetu. Gradski se načelnik ne oblači poput srednjovjekovnoga gradskoga glavarara: čitav bi mu se grad smijao. Najviši moćnik trke, *il mossiere*, daje znak za početak trke u poslijepodnevnom odijelu; on ne nosi odjeću "majstora trga".¹⁰ Kapetani *contrada* pojavljuju se u sudačkoj loži u svečanoj odjeći, ali ne u kostimu. Ne-upotreba kostima služi isticanju značenja "aktualnosti" i imanentne istinitosti događaja, odvojene od bilo koje druge filološke povezanosti. Grad se ne prerušava, a građani se ne maskiraju. Stanovnici Siene se *odijevaju*, kako to bilježi A. Falassi (1982:67 i dalje). Prošlost se ne predstavlja jer njezino predstavljanje nije cilj svetkovine. Predmet je svetkovine suočavanje djelomičnih identiteta koji tvore grad i ponovna potvrda jedinstva društvenoga gradskoga tijela potvrđivanjem hijerarhije koja je apsolutna i neopoziva, premda provizorna, tj. traje tek do narednoga *Palija*. Prošlost je prisutna isključivo zato što se taj "pokretač" svetkovine hrani kontinuitetom kao vrijednošću. Učinak restrukturiranja gradskog tijela ili *contrade* kao zajednice u pobjedi ali i u porazu prožimlje osjećaje pojedinaca, sežući do dalekih obiteljskih korijena. Rasplakati se tom prilikom, uživati ili napiti se, kako se to dogodilo ocu, baki ili bakinoj baki i njezinu ocu, i tako dalje: eto tu je mjesto u kojem djeluje "prošlost". Povijesni "kontinuitet" i dubina tradicije oživljavaju mnogo širu zajednicu od one koja doista postoji jer se u obzoru zajedničkih osjećaja uspijevaju spojiti daleki naraštaji, međusobno vremenski udaljeni. Svetkuje se, eto, emocijski i u društvu s vlastitim pokojnicima. "Čujem i glasove, pjesmu i osjećam snažnu prisutnost onih koji više ne silaze stepenicama,¹¹ sa mnom su svi kojima je još uvijek mjesto u San Marcu (tj. u okrugu San Marco, u *contradi della Chiocciola*, vidi: M. A. Peccianti, "Affogasanti", list *contrade*, 29.6.1996).

S izuzetkom ove posve unutarnje djelotvornosti prošlosti, prodor prošlosti na gradsku scenu ima drugorazredni učinak. U biti središnji događaj svetkovine, sama utrka, ne ovisi obvezno o povijesnom mimohodu.

U posljednja dva desetljeća broj svetkovina "povijesnoga" značenja se povećao te raste i dalje. Oslanja se stalno na model povijesnog mimohoda i natjecanja. Nije bitno kakvo natjecanje: u jednom dijelu Montepulciana "otmjena" sastavnica srednjovjekovnoga prerušavanja prethodi posve prozaičnoj trci malih kola.

Među novim svetkovinama neke se odlučno svrstavaju u red onih što se podruguju modelima "ozbiljne", mogli bismo reći hegemonističke

¹⁰ "Maestro del campo" jer se *Palio* održava na povijesnom trgu u Sienu zvanom "Il campo". Riječ "campo", koja znači polje, ovdje ima značenje gradskoga trga (primj. prev.).

¹¹ Sienu presijecaju kamene uličice, često strme i sa stepenicama (primj. prev.).

tradicije. Primjerice, u mjestu Ponte a Tressa, naselju što pripada općini Siena i koje se urbanistički naglo razvija, otprije nekoliko godina priređuju *palio* magaraca. U izdanju iz godine 1995. mogla se vidjeti srednjovjekovna ratna kočija, simbol nepobjedivoga ponosa grada Siene, pretvorena za ovu priliku u *kolesa* s kojih su dva muškarca, odjevena u žensku odjeću dijelila publici silne pohvale i neponovljiva obećanja.

Drugdje, primjerice u mjestima Certaldo, San Grimignano, Monteriggioni, Serre di Rapolano, odlučili su se za isticanje "urbanističke baštine", želeći "se pokazati", a da se pritom ništa ne događa. Ondje se cijela mjesta pretvaraju u istinsku kazališnu scenografiju. Što je više moguće skrivaju i miču znakove suvremenoga doba, primjerice oglase, propagandne panoje na cestama te svjetiljke, kako bi posjetitelju ponudili iluziju povratka unatrag, u davna vremena. Dva puna dana autentični se povijesni burgovi prurušavaju preuzimajući lažni identitet srednjovjekovnih gradova. Tu je moguće promatrati nastupe gutača vatre, kušati specijalno "vino concio"¹² i kolače od krupnika.¹³ Sve se plaća željeznim kovanicama ili srebrnjacima posebno iskovanima za tu prigodu. Od čarobnjaka se mogu iskati proročanstva i od travara kupovati prirodni kozmetički preparati. Mjesna se svetkovina ostvaruje po modalitetu koji slijedi teatarsku formulu, barem po tipu dopuštene potrošnje i po tipu iluzije koju nastoji uspostaviti. No priredba na otvorenom uvijek je izvor rizika. Dovoljno je da se pojavi tek nekoliko nepredvidljivih i gotovo neizbježnih neskladnih pojedinosti pa će se uzvišena magija kazališne iluzije srozati u čudovitu i zabavnu pokladnu maskeratu.

Na poslijetku, u nastojanju povezivanja s određenom prošlošću i uspostavljanja amblemske "tradicije", svetkovina nedavnoga postanja počinje se neograničeno napajati ostalim poznatim modalitetima. U tom kontekstu karneval, mrtav u stvarnosti i kao utopija, rađa se ponovno u potrazi za prošlošću kao sastojak tradicije. Raspoloživ je kao nadomjestak da bi se postiglo suglasje u incijalnoj fazi koja je najteža u svakoj tradiciji. Uvijek je prisutan u pristupima onih koji prave svetkovinu i koji je gledaju, te u modelima ponovne uspostave ozbiljne i svečane svetkovine, čak i kad se u tom slučaju mora zadovoljiti podređenom ulogom.

U Sieni, gdje je tradicija tijekom stoljeća imala vremena da se destilirala, karnevalski je sadržaj potisnut i događa se izvan službenog programa. Službeni govor o *Paliju* u biti je ozbiljan i kad ima riječ gradonačelnik, i kad govore povjesničari i antropolozi. Pa čak kad se

¹² Vino začinjeno karanfilićem, cimetom i šećerom. Njegovo je priređivanje inspirirano srednjovjekovnim recepturama. No seljačka je tradicija poznavala samo dobro vino, ukusno za piće i bez primjesa. U sadašnjoj se svetkovini vinu pridaje dah srednjovjekovlja, zapravo suprotan seljačkoj tradiciji.

¹³ Rijetko uzgajana žitarica *triticum dicoccum* (primj. prev.).

televizijska kamera zaustavi na najobičnijem sudioniku *contrade*, taj će pronaći riječi dolične svetkovini. Želimo li iznaći životnost pokladnoga načela, morat ćemo izaći iz službenih faza svetkovine *Palija* i prisustvovati ekscesima nakon pobjede, maskeratama koje se izruguju protivničkim *contradama*, prijestupima normalnoga protoka noći i dana, rada i svetkovanja koji katkad potraju tjedan i više dana nakon pobjede.

Unutar tradicije *Palija* karnevalske su sastavnice očigledan trag nastale stratifikacije. Svetkovina se identificira s gradom i sa svim razinama njegova društva i moći. Ozbiljna i svečana tradicija sadrži u sebi i onaj pučki modalitet koji nikoga ne poštuje, koristoljubiv je i pomaman za zabavom.

Smjestimo li *Palio* na jedan kraj idealne crte, kojemu nasuprot stoji prava pokladna parodija (magareći *Palio* u mjestu Ponte a Tressa), a na sredini crte svetkovine u Torriti, Montisiju i Arezzu, mjestima kompromisa između službenih činitelja i karnevalskih sastojaka, učinit će nam se da svetkovine nove tradicije nastaju u blizini karnevala, a preživaljavaju ako umiju i ako se uzmognu distancirati. *Non ci sono più feste nella società dei divertimenti* — "u društvu zabave više nema svetkovina" bijaše slogan jedne predstave Angela Savellija (*Festa in tempo di peste*, 1979). Iako fascinantna, ta izreka nije sasvim točna: svetkovine ostaju pluralističke, stratificirane, kompleksne, točno po mjeri stratifikacije, ambivalentnosti i složenosti društva kojemu su potrebne.

(Prevela Dunja Rihtman-Auguštin)

NAVEDENA LITERATURA

- Albert, Jean Pierre i Marlène Albert-Llorca. 1995. "Mahomet, la Vierge et la frontière". *Annales H. S. S.* srpanj-kolovoz 4:855-886.
- Apolito, Paolo. 1994. "Festa". *Enciclopedia delle Scienze Sociali*. Rim: Istituto Enciclopedia Italiana, 63-69.
- Bahtin, Mihael. 1978. *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjega veka i renesanse*. Beograd: Nolit.
- Bausinger, Hermann. 1961. *Volkskultur in der technischen Welt*. Navedeno prema engl. prijevodu: *Folk Culture in a World of Technology*. Bloomington: Indiana University Press, 1990.
- Boissevain, Jeremy, ur. 1992. *Revitalizing European Rituals*. London: Routledge and Kegan.
- Bravo, G. Luigi. 1984. *Festa contadina e società complessa*. Milano: Franco Angeli.

- Clemente, Pietro. 1995. "Il punto sul folklore". U *Il punto sul folklore, materiali didattici per il corso di Storia delle Tradizioni Popolari*. P. Clemente i F. Mugnaini, ur. Siena: Università di Siena.
- Clemente, Pietro i Emanuela Rossi. 1996. *Tradizioni antiche e nuove in terra di Siena*. Siena: Azienda Promozione Turistica di Siena, di Chianciano, dell'Amiata.
- Fabre, Daniel i Charles Camberoque. 1977. *La fête en Languedoc*. Toulouse: Editions Privat.
- Falassi, Alessandro. 1982. "Festa di Siena". U Alessandro Falassi i Giuliano Catoni: *Palio*. Milano: Electa, 9-88.
- Falassi, Alessandro, ur. 1987. *Time out of time. Essays on the festivals*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Ferrari, M. Raffaella. 1981. "Struttura dei codici organizzativi della sfilata". U C. Bianco i M. Del Ninno: *Festa, antropologia e semiotica. Atti del convegno sulla festa, Montecatini, 1978*. Firenze: Nuova Guaraldi.
- Lenclud, Gerard. 1987. "La tradition n'est plus ce qu'elle était... Sur la notion de 'tradition' et de 'société traditionnelle' en ethnologie". *Terrain* 9:110-127.
- Mugnaini, Fabio. 1995. *Le Palio dei Somari de Torrita di Siena: fête, tradition et identité dans une communauté urbaine en Toscane*. Istraživački izvještaj u okviru studija za diplomu d'Etudes Approfondies in Anthropologie Sociale et Historique de l'Europe, voditelj Jean-Pierre Albert, l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales di Toulouse.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1990. "The Metamorphosis of Festivals in a Socialist Country". *Ethnologia Europaea* 20/2:97-106.

A CARNIVAL WITHOUT ITS LENT, A TRADITION WITHOUT ITS PAST, CARNIVAL AND OTHER FESTIVALS IN SIENA AND ITS SURROUNDINGS

SUMMARY

The author studies contemporary festivals in the province of Siena (Italy), especially in its mediaeval towns, in which the carnival itself and the carnival behaviour make a part of behavioural paradigm. He identifies so-called "emblem festivals" whose aim is to show specific points of a certain tourist town, as well as to be the sign of identity of the town as a complex contemporary human community. He re-thinks and interprets the festivals' support as real and invented historical traditions. The past that is either distanced in time or invented is -- after the demographic and economic changes that took part during the second half of the century -- so furthered from the new layers of population, as well as from the town newcomers, that it cannot become a symbol. On the other hand, he determines the reflexes of the social stratification and social network in festivals. Regardless of the true existence of the historical continuity of a certain festival, the author defines its meaning in the familiar connection of commemorating the deceased and the contemporary living participants.